

Драгољуб ТРАЈКОВИЋ

ПРИЛОЗИ ЗА БИОГРАФИЈУ ВОЈВОДЕ МИШИЋА

Међу завереницима који су 1903. године ликвидирали династију Обреновића и на престо довели Петра Караборђевића, убрзо после тога преврата нашли су се и неки по чину старији официри који пре тога, како у својим успоменама износи Ж. Мишић, „нису смели да метну главу у торбу као они први”. То су, дакле, били они који су, како Мишић каже, „после неколико дана или недеља, онако мучки и дволично, пришли првим завереницима истичући се доцније испред свих”. Ова друга група „својим неискреним и дволичним улагањима око правих завереника, нападајући овога или онога, највише их је компромитовала”.¹ Жртва ових „пришипетљи” постао је и Живојин Мишић, иако је у новом режиму већ био постављен за помоћника начелника Главног генералштаба Радомира Путника. Он је убрзо са још неким био пензионисан.

Нашавши се изненада ван службе и у незавидном материјалном стању, са породицом од шесторо деце, Мишић се удружио са тројицом пензионисаних официра и у заједници с њима купио једну мању штампарију. „Међутим, будући да смо били пензионисани официри, а уз то и неумешни и нестручни за овај посао, ретко нам је ко смео ући у штампарију и дати нешто за штампање”, бележећи Мишић.² Стога су после непуне две године били принуђени да дигу руке од штампарије уз губитак од по 2000 динара у злату за сваког ортака.

Сачуван је оригинал уговора о овом ортаклуку и он је сачињен овако:

„УГОВОР О ОРТАКЛУКУ

Закључен између г.г. Живојина Мишића, Светислава Исаковића, Светозара Радојичића, свих пуковника у пензији и г. Д-р Косте Д. Николића, апотекара, овдашњих.

1. Сва четворица заједнички купили смо штампарију од г.г. Љубе Костића, мајора у пензији, и Стеве К. Стевчића, бив. трговца, овд.

¹ и ² Војвода Живојин Мишић: МОЈЕ УСПОМЕНЕ. Припремио за штампу и допунио др Саво Соко, Београд, 1978; стр. 234, 235. и 238.

за осам хиљада (8 0 0 0) динара по инвентару, потписаном од продаваца и нас све четворице. Продавцима дали смо две хиљаде (2000) у готову, а шест хиљада динара остајемо заједнички дужни продавцима по облигацији, датираној 18. септембра ове год.

2. Сва четворица ортака задужили смо се код Народне Банке са четири хиљаде (4 0 0 0) динара по меници, датирају у Београду 15. септембра 1907. год., и ово је наш заједнички дуг. Од овога зајма дата је за купљену штампарију прта отплата (тач. 1) у 2000 дин. на квиту; а остатак, по одбитку плаћеног тромесечног интереса Народној Банци, налази се у друштвеној каси као капитал, заједно са квитом плаћене прве отплате.

3. Сваке суботе држаће се састанци све четворице ортака и на њима ће се споразумно решавати и о вођењу и напредовању као и потребама ове радње. Та споразумна решења стављаће се написмено и по њима се има управљати овом радњом. И задужења за радњу важе, ако су на овим састанцима писмено утврђена.

4. Ову штампарску радњу водићемо преко једног стручног лица, са којим ћемо нарочитим уговором регулисати узајамне односе.

5. Ради лакшег рада и сигурнијег успеха ортаци г.г. Мишић и Исаковић руковаће касом, вршиће наплате и исплате, као и трошкове ове радње; све то заводити у књиге примања и издавања и правдати издатке односним документима. Остатак новца и квиту, о којима је реч у тац. 2 овог уговора, примили су г.г. Мишић и Исаковић. Ортак г. Радојичић бринуће се углавном о набавци послова, радне снаге и материјала за штампарију.

6. Сва ова три ортака г.г. Мишић, Исаковић и Радојичић, осем г.Д-р Николића, дужни су, по могућству, сваки дан бити у овој радњи на послу, ради напретка исте; али бар један од њих мора бити увек за време рада у штампарији.

7. Ако се укаже потреба за повећање, капитала, потребан новац узимаће се на меницу од Народне Банке; а меницу ће сва четворица потписивати до коначне исплате.

8. На концу сваког месеца утврђиваће се имовно стање ове радње и њега ће сва четири ортака бити дужни да потпишу. Они ће тада решити и о добити или штети, што и једно и друго има подједнако да се дели међу ортаке.

9. Уговор има да траје једну годину дана. Ако би се уговорачи по овоме уговору сложили да и даље продуже ову ортачку радњу, онда уговор овај има да важи још за једну годину.

10. На случај да ко од ортака хтедне и пре иступити из овог ортаклука, дужан је писмено известити остале ортаке на три месеца пре истека рока овог уговора.

11. И на случај иступања из ортаклука, тај ортак је дужан и даље давати услужно жиро (менице) код Народне Банке, ако Банка не би иначе примила менице ове ортачке радње.

12. Оваква су четири равногласна уговора написана, потписана од свих уговорача и сваки има код себе по један.

17-ог септембра 1907. год., Београд"

Уговор су потписали сви ортаци и сваки од њих испред свога потписа додао је, такође својеручно, овакву изјаву: Прочитао сам овај уговор и у свему се по њему обавезујем". Сем тога, лево од њихових потписа налази се и изјава коју су такође сви потписали: „По заједничком споразуму потписаних унео је данас сваки од потписаних ортака по пет стотина динара у сребру у готову за повишење капитала у радњи — свега 1500 дин. 11. априла 1909. г."

Извесне податке о овом ортаклуку и о Живојину Мишићу, а које овде користимо, дао је Љубици Трајковић београдски апотекар Мита Николић, чији је отац, др Коста Д. Николић, био један од потписника наведеног уговора.

Према казивању Мите Николића, Живојин Мишић, Слава Исаковић и Светозар Радојичић, три пензионисана пуковника, пошто су им пензије биле мале а они релативно млади и оптерећени породицама, тражили су неки посао и тако од Љубе Костића, гардијског официра који је учествовао у убиству краља Александра Обреновића, купили штампарију „Србија", која се налазила у Дечанској улици. То је било у време када су почели да се организују типографски радници, тако да је преко синдиката контролисано и поступање сопственика штампарије према њиховим радницима. Пошто су Мишић и његови ортаци били нестручни у овом послу почели су да се запетљавају а посао им никако није ишао на боље. Све више и више западали су у дугове. Кад дође субота једва су могли да исплате раднике.

Пошто је отац Мите Николића потписивао менице и у вези са штампаријом ангажовао велики капитал, а видео да посао не иде и да ови пензионисани пуковници са радницима тешко могу да изиђу на крај, одредио је Миту, иако је овај био још сасвим млад и неискусан, да мотри на рад у штампарији. Како је из дана у дан бивало све теже, Радојичић је први напустио штампарију, док су Мишић и Исаковић и даље остали удружени са Митиним оцем Костом. После извесног времена дошао је код Мите у апотеку Живојин Мишић па, иако је Мита био млађи, рече му: „Дошао сам да ми помогнеш". А кад је упитан о чему се ради, он је извадио новчаник и, показујући да у њему има само два гроша и пет пара, рекао: „Ето, дошао сам да те замолим да на себе примиш мој део штампарије". Мита је већ био ступио на место Радојичића, а кад је овакав Мишићев захтев изнео оцу, овај му је рекао: „Кад смо се залетели, ослободи га!"

Мишић је био Мити много захвалан, јер га је заиста ослободио не само овог посла него и свих отплата. „Али — каже Мита — и ја сам знао да радим колико и досадашњи наши ортаци и, пошто успеха није било и поред тога што смо из Немачке набавили неке нове машине, решисмо да се отарасимо штампарије, и пред балкански рат је продадосмо Свети Савићу, уреднику „Малог журнала". Он је познавао штампарски посао, а да у њему и успе допринеле су и прилике настале са балканским ратом у којима су се новине много тражиле. Сем тога, Савић је узимао неорганизоване раднике. Био сам срећан, кад сам раскинуо са штампаријом, иако смо при продаји доста изгубили. Најтеже ми је било кад дође несретна субота, а ја треба да се раскантавам с радницима . . ."

Мишић је у време анексионе кризе, марта 1909. год., био реактивиран и постао помоћник начелника Главног генералштаба, а у балканском рату произведен за генерала. По свршетку рата опет је био пензионисан. Тада се с породицом преселио у Прокупље, где је за живот било мирније и јевтиније. У овом граду на реци Топлици купио је кућу од Емилије, жене генерала Милојка Лешјанина (априла 1914. год.). Кућа је некад припадала воћи црногорских насељеника, војводи Пеку Павловићу, а по његовом емигрирању у Бугарску (пошто је био осумњичен због убиства војводе добричког, Димитрија Николића), продата је 4. марта 1889. г., на јавној лицитацији.³

Из Прокупља је Мишић, 10. јуна 1914. год., упутио апотекару Мити Николићу писмо следеће садржине:

„Драги г. Николићу,

Враћам Вам акцептирану меницу.

Само да имамо још једну стотину динара на сопственоме расположењу, никада се не би ни с ким трампио тамо у Вашем Београду, тако ми се овамо допада, а нарочито у мојему врту. Кућа старога типа са дивним доксом, са ванредним изгледом на Топлицу и околне планине, у средини велике баште разноврснога воћа и цвећа, окружена живом оградом — густим јоргованима од целог света тако да живим као у каквој старој замку. Дакле, и у вароши сам и на пољској земљи сам добру у једно исто доба. Ето, Ви тамо тога чуда немате у Београду.

Колсалога посла имам у башти: косим, пластим, чистим стазама, прашим виноград, везујем лозе, прксам лозе, чистим воћке, плевим поврће, берем малине и беле и црвене трешње, мареле, вишње; поправљам ограду, уопште удешавам колико год могу само да ми по неки богаташ завиди; а да видите удесио сам цео прибор па из шпорта сам стружем дрва, вршим мање оправке око куће итд. У свему овоме помаже ми мој синчић који је 1. овог допUTOвао из Полтаве. Одлазим често на купање на отвореној обали Топлице. У варош излазим само суботом — пазарним даном, а недељом поподне излазимо у шетњу по околним висовима или примамо посјете учињенога познанства. Лежемо кад хоћемо и устајемо кад хоћемо.

Ето, тако Вам живи Ваш генерал(?). Кажем Вам само да ми је чистих 300 динара месечно, не бих се ни с ким трампио.

Упознао сам једнога Вашег колегу, опет Николића Милоша апотекара, добар и интелегентан.

Са мојим сам хвала Богу здрав што и Вама и Вашему дому желим са много поздрава и жељом да се који пут јавите,

Ваш Жив. Р. Мишић.”

³ Тихомир С. Танасијевић, Историјске знаменитости и прошлост града Прокупља, Прокупље, 1961; стр. 78; Таса Урошевић, На својој бразди; Ниш, 1929; стр. 112—113.

Мишић је био велики пријатељ и са др Јорданом Стајићем, пашеногом Мите Николића. „Једнога дана, пошто је почео први светски рат и Мишић поново активиран, док сам — каже Мита — као апотекар Шумадијске дивизије био у Кремни, позову ме на телефон. Кажу да ме тражи Врховна команда. Ја се изненадих: што ће мене да зове Врховна команда! Кад одох на телефон, рекоше ми да ме зове Живојин Мишић, а потом се јави и он; каже да ме је звао да ми јави како ми се породица налази у Ваљеву и да ће ми је послати са једним ађутантом. Ја му онда кажем преко телефона: „Шта Вам је? Шта ће ми фамилија на фронту и откуда она у Ваљеву кад је и тамо кркљанац?“ На то ми Мишић рече да је хтео само мало да се нашали, а да је, у ствари, желео да ме обавести како је моја породица дошла у Ваљево код Стајићевих.”

Иначе, пред Срвоборску битку, Мита Николић је од Мишића примио писмо које је писано 7. октобра 1914. г. (по старом), тј. пре него што је Живојин примио команду Прве армије. То писмо послато из Ваљева, гласи:

„Драги господине Николићу,

Као што Вам јавих депешом Ваши су сви потпуно добро и здрави. Чешће одлазим код Стајића и виђам их. Наравна је ствар да Вас очекују као и сви остали своје. Г-ђа Николић вели да Вам врло често пише и чуди се да Ви писма њена тако ретко добијате. Рекох јој да их мени упућујете а ја да их експедујем, е да ли ћете (их) што уредније добијати.

Новости са општих бојишта ваљда читате из нашег Ратнога дневника кога свакога дана шаљемо свима командама па . . . и вама.

Довијамо се на све могуће начине да овоме поганоме Шваби што више и јаче нахудимо.

Ових дана овамо је било врло лепих и топлих дана, ал' од јутрос поче се и овамо нешто мргодити, као да слуги на хрђаво време. Код Вас је било великога снега, како отуда јављају, те отуда и онолики надолазак Дрине у њеноме доњем току, тако да је Швабама све мостове на Дрини била однела вода.

Кад ћете једном у Сарајево?

Руси полако ал' поуздано гамижу напред, а тако и Французи, бар како они јављају. Швабе опет сасвим обратно причају, па им је тешко конце похватати.

Како Вас здравље служи? Морате имати доста хумора у овим суморним данима како не би малаксали до бољих прилика.

Јесте ли Ви сами тамо као апотекар у тој Вашој војсци?

Ако где видите капетана Душана Св. Исаковића поздравите га и нека јави како је са здрављем јер његов ћалко чуо је да је нешто слаб . . .

Здрав сам, хвала Богу, што и Вама жели, ваш

Жив. Р. Мишић.”

(На коверти спреда стоји да је писмо прегледао инспектор војних пошта).

Мита Николић истиче да је Живојин Мишић као војник био одлучан и хладнокрван. Када су 1915. године Немци и остали непријатељи надирали у Србију Мишић је у Пећи предлагао да им се и у тој тешкој ситуацији да отпор. Због тога је, разуме се, дошао у сукоб са осталим командантима, од којих су га неки пањкали и код регента и чак га, кажу, ни у лабу нису хтели да приме, већ је он насилно ушао и тако прешао у Бриндизи. На ово подсећа и генерал Стеван Хацић у чланку објављеном одмах по Мишићевој смрти: „Са доласком наших трупа у Скадар завршен је један период у нашем ратовању. После сваког завршеног периода, Мишићева је судбина била да га уклоне као неког ко неће више требати. То му се десило и сада у Скадру”.⁴ Међутим, када се на Солунском фронту увидело да његова помоћ може бити драгоцен, он је опет позван и рехабилитован.

⁴ Српски књижевни гласник, св. за 1. април 1921. год., стр. 508.

Писма Живојина Мишића, цитирана у овом чланку, и уговор о његовом ортаклуку добила је Љубица Трајковић од Мите Николића.